

ЛІНГВОСОФІЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2(52)

УДК 811.161.2'373+159.923.95:821(477.87) Потушняк

DOI: 10.24144/2663-6840/2024.2(52).88–93

Кравець Л. Лінгвософія поетичних творів Федора Потушняка; кількість бібліографічних джерел 8; мова українська.

Анотація. Мова поетичних творів Ф. Потушняка становить науковий інтерес з погляду вивчення ідіостилю митця, осмислення соціокультурного контексту його творчості, пізнання особливостей розвитку української лінгвокультури Закарпатського краю. Мета статті полягала в з'ясуванні особливостей поетичної мовотворчості Ф. Потушняка на засадах лінгвософії. Це зумовило необхідність характеристики постаті митця, аналізу соціокультурного середовища, в якому він формувався і працював; виділення ключових образів поетичної мови письменника; дослідження специфіки словесного вираження виявлених образів з погляду лінгвософії.

З'ясовано, що поезія Ф. Потушняка виразно модерна, пройнята західноєвропейськими філософськими ідеями, позначена впливом символізму, імажинізму, сюрреалізму, неоромантизму. У ній часто ірреальне витісняє реальне, а містика поєднується з філософією. Автор виявляє високу майстерність, створюючи алогічні метафори, використовуючи численні символи, тонкі алюзії, специфічний синтаксис. Тексти, насичені цими мовними засобами, спрямовують на вдумливе прочитання, глибоке занурення в зміст, потребують розгадування, дешифрування. Ф. Потушняк розумів творчість не тільки як роботу духу, а й імпульси вищого начала. У поетичному вираженні цієї думки автор звертається до біблійних образів-символів. Письменник прагне максимально точно виразити внутрішній стан творчої особистості в хвилини натхнення, відтворити рух уяви і думки, процес пошуку слова. Відчуття найбільшого творчого піднесення митець передає через образ *духа*. Одним із ключових образів поета є також *слово*. Воно здобуває численні різнопланові інтерпретації в текстах Ф. Потушняка через епігети, метафори, порівняння. Автор неодноразово підкреслює надчасовість і велич *слова*, яке розуміє ширше, ніж мовну одиницю. Це творчість явлена в слові.

Виконане дослідження є лише першою спробою вивчення мовотворчості Ф. Потушняка на засадах лінгвософії. Результати аналізу показали перспективність подальших лінгвософських студій в аспекті поглибленого вивчення поетичного доробку митця.

Ключові слова: Федір Потушняк, мовна особистість, мовотворчість, поетичний твір, лінгвософія, метафора.

Формулювання проблеми. Письменницька мовотворчість постійно перебуває в полі зору лінгвістів, оскільки в ній відбивається динаміка поетичного мовомислення, розкривається потенціал загальнонародної мови, віддзеркалюється її стан на певному соціокультурному й часово-просторовому зрізі. Водночас мова художніх творів засвідчує вдумливу й ретельну роботу митця над словом, визначену тонким мовним чуттям та естетичними орієнтирами, засновану на світоглядних позиціях автора, узгоджену з індивідуальною творчою концепцією. Ці аспекти також у фокусі уваги дослідників.

Письменник у слові виражає насамперед себе, свій внутрішній світ, свої думки, переживання, уявлення, які у свою чергу виявляють масштаб творчої особистості у її зв'язку із певною культурою, часом, простором. Вибір автором мови для вираження свого внутрішнього світу, глибинних емоційно-інтелектуальних процесів визначають переважно психологічні чинники. Здебільшого домінантною мовою творчості стає та, в якій автор почувається найвільніше, яку відчуває найглибше, в якій живе його творча думка, за допомогою якої він може найповніше реалізувати свій мистецький задум, відтворити мислеобрази, передати найтонші порухи душі. Мова у цьому разі є не тільки і не тільки інструментом творчості і формою вираження авторського «Я», а насамперед маркером національної ідентичності, бо через мову митець виявляє свій глибинний зв'язок з національною культурою, носієм якої він є, засвідчує свою спорідненість з нею. Мова як

своєрідний конденсатор інформації, збираної мовним колективом упродовж усього його існування, визначає спосіб етноспецифічної концептуалізації дійсності у художній творчості. Роль мови як маркера національної ідентичності посилюється в переломні періоди розвитку суспільства, як це було в 20–30-ті роки ХХ ст., і як це відбувається в наш час.

Дослідження мовотворчості Ф. Потушняка дає змогу детальніше вивчити індивідуальний стиль автора і через нього глибше пізнати українськомовну літературу Закарпаття, простежити розвиток мови української поезії краю. Отримані результати мають допомогти в осмисленні нинішніх проблем української літературної мови та пошуку шляхів їх розв'язання з урахуванням історичного досвіду.

Аналіз досліджень. Поняття «лінгвософія» в українській лінгвістиці відносно нове, але вже досить відоме і вживане. В аспекті лінгвософії досліджують творчість митців (Єрмоленко С. «Лінгвософія поетичних текстів Лесі Українки», Голікова Н. «Феномен «культура мови» в лінгвософії Павла Загребельного»), окремі семантичні опозиції (Сюта Г. «Лінгвософія опозиції «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни»), часопростір художніх творів (Голоюх Л. «Лінгвософія часопростору в мовній картині світу С. Пашковського»), гумор і сатиру (Коць Т. «Лінгвософія сучасного гумору й сатири в журналі «Перець») тощо. Поява лінгвософії як методології визначена логікою розвитку української лінгвостилістики, яка постійно поповнює свій дослідницький інструментарій та поглиблює ви-

вчення об'єкта пізнання, остаточно утверджуючись як інтегративна наука. Численні праці українських учених засвідчують тривалі пошуки релевантних методів і методик лінгвостилістичного дослідження мови, результати яких і дали підстави для формування медологічних засад лінгвософії. Наукове обґрунтування це поняття здобуло в колективній монографії «Лінгвософія українських текстів XXI століття» (2023), автори якої наголошують на відмінності від терміна «лінгвофілософія» як «філософія мови, учення про природу мови і функції, форми мови, побудови мисленнєвих операцій у процесі означення і пізнання дійсності, теорія залежності пізнавального процесу від мови» [Бибики 2023, с. 316]. У монографії запропоновано лінгвософську методологію інтегративно-стилістичного дослідження текстів різних стилів, у тому числі і художніх, та розкрито її особливості на прикладі аналізу низки текстів. Як зазначено в монографії: «Лінгвософія – це пізнання буття через семантику і прагматику одиниць мовного рівня, які виявляємо за концептуально-знаковим наповненням художніх текстів. Відповідно *Слово*, занурене в контекст доби, конкретної інформації та ситуації, розкриває свою семасіологічну потугу, усю свою внутрішню від моменту зародження в логосі *лінгвокультурну пам'ять* про час уживання, про дискурс, у якому з'єднані *мовець – ситуація – інтенція – емоція – оцінка – суспільні та особистісні уподобання* тощо. Наділене функцією інструмента пізнання воно саме стає об'єктом пізнання» [Бибики 2023, с. 316]. Текст художнього твору, за словами С. Єрмоленко, «багатовимірний, а прочитання його з погляду лінгвософії як методології інтегративної стилістики та історії української літературної мови дає змогу виявити зображально-виражальні потужності українського Слова – скарбниці пам'яті народу, невинної ріки пізнання, розширення раціональних і емоційно-психологічних рефлексій людини на події реального часу» [Єрмоленко 2023, с. 44]. Дослідження поетичних текстів Ф. Потушняка на засадах лінгвософії дає змогу повніше інтерпретувати зміст творів автора.

Багата творча спадщина Ф. Потушняка, що містить поетичні й прозові твори, здебільшого була об'єктом літературознавчих досліджень, завдяки яким ім'я митця, його доробок повернуто в історію української літератури. Ключова роль у цьому належить працям Л. Голомб, зокрема її монографії «Поетична творчість Федора Потушняка» (2001), в якій проаналізовано видані за життя митця й невидані збірки поезії. Дослідниця також упорядкувала збірку вибраного «Хвилини вічності: лірика», додавши до неї власну передмову «У таємничому дивосвіті слова. Лірика Федора Потушняка» (2000). Твори Ф. Потушняка різноаспектно досліджували також Ю. Балега, Е. Балла, В. Барчан, Н. Вигодованець, О. Ігнатівич, М. Козак, О. Кордонець, Т. Лях, В. Поп, Н. Ребрик, Г. Сабадош, І. Сенько, О. Тиховська, Д. Федака, М. Яремкович. Значно менше мовознавчих досліджень доробку Ф. Потушняка. Серед них, зокрема, статті Т. Вільчинської, В. Барчан, В. Папіш, О. Чижмар, Г. Сньозик.

Мета статті – з'ясувати особливості поетичної мовотворчості Федора Потушняка на засадах лінгвософії.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- схарактеризувати постать митця та соціокультурне середовище, в якому він формувався і працював;
- виділити ключові образи поетичної мови письменника;
- схарактеризувати специфіку словесного вираження виявлених образів на засадах лінгвософії.

Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження зумовили вибір загальнонаукових та вузькоспеціальних **методів дослідження**: *синхронно-описовий* (для висвітлення особливостей біографії митця), *текстової ідентифікації словесних образів* (для фіксації словообразів у поетичних текстах), *семантико-стилістичний* (для визначення семантики і стилістичних функцій аналізованих одиниць), *лінгвокультурологічний* (для з'ясування емоційно-оцінного змісту словообразів у зв'язку з соціокультурними чинниками та лінгвокультурними традиціями).

Виклад основного матеріалу. Мовотворчість Ф. Потушняка репрезентує український сегмент культури Закарпаття, що виокремився й почав стрімко розвиватися за часів Чехословаччини. Соціально-культурна ситуація 20–30-х рр. ХХ ст. сприяла формуванню в краї генерації митців-українофілів, серед яких Василь Гренджа-Донський, Юлій Боршош-Кум'ятський, Степан-Севастьян Сабол (Зореслав), Федір Могіш, Марійка Підгірянка, Миколая Божук та ін. Закорінені в традиціях рідної землі, наснажені любов'ю до неї, вони творили стильово і тематично розмаїту поезію, що стала окремою сторінкою історії української літератури.

Початок поетичної творчості Федора Потушняка припадає на кінець 20-х років і вирізняється з-поміж інших насамперед своєю спорідненістю із західноєвропейським мистецтвом. Водночас Ф. Потушняк, маючи широку ерудицію, адже крім письменницької діяльності, відомий також як історик, археолог, фольклорист, етнограф, мовознавець, літературний критик, упродовж життя зберігав національну культурну ідентичність. Як наголошує Д. Федака: «Селянський син, ставши інтелігентом у першому поколінні не просто за освітою, а й за глибинною сутністю свого внутрішнього «я», він, як Антей Землі, тримався рідного ґрунту, культивуєючи його повсякчас набутками світової цивілізації» [Федака 2007, с. 6]. Як і багато інших українських митців, поет творив здебільшого всупереч, а не завдяки обставинам.

Заснована на ґрунті народної культури, поезія Ф. Потушняка виразно модерна, пройнята західноєвропейськими філософськими ідеями, позначена впливом символізму, імажинізму, сюрреалізму, неоромантизму. У ній почасті ірреальне витісняє реальне, а містика поєднується з філософією. Проте це не втеча від дійсності, а її оригінальне поетичне вираження. На формування стилю Ф. Потушняка значною мірою вплинули знання і досвід, набуті за

час навчання в Карловому університеті. За словами Д. Федаки, у студентські роки Ф. Потушняк «поглиблено вивчав українську та зарубіжну класичну літературу, українську мову та український фольклор, спрагло знайомився з творчістю сучасних європейських письменників-неоромантиків, символістів, сюрреалістів, наполегливо студіював читані відомими вченими-фахівцями університетські курси старослов'янської мови, історії української апокрифічної літератури, історії українського романтизму XIX ст., історії новітньої української літератури, етнопедогогіки, історії філософії, сучасної світової філософії, сучасної чеської філософії, сучасної російської філософії, психології, історії релігії, логіки, етики, естетики, етнографії, іноземних мов тощо. Володів дев'ятьма європейськими мовами» [Федака 2007 с. 8]. Ф. Потушняк добре знав праці З. Фрейда, А. Бергсона, маніфест А. Бретона, перебуваючи під впливом тогочасних мистецьких віянь, він шукав нові способи письма, нові художні засоби та прийоми, які б передавали глибинне індивідуально-авторське бачення і переживання реального світу.

Становлення поета припало на ті часи, коли в духовному житті європейських країн відбулася чергова зміна світоглядно-естетичних орієнтирів. «На місце філософії позитивізму, яка була підґрунтям реалізму як літературного напрямку, приходять культ інтуїтивної свідомості, ірраціоналізму, «потоку життя», що долає межі інтелекту. Інтуїція як шлях осягнення трансцендентного, обґрунтована французьким філософом Анрі Бергсоном та італійським Бенедетто Кроче, стає теоретичною базою літератури: як позитивізм і народництво поступилися місцем «філософії життя», шопенгауерівській та ніцшеанській ідеям світу як уявлення і волі, так і реалізм почав поступатися місцем модернізму в багатьох його різновидах» [Ільницький 2008, с. 167]. Письменники переходили від побутописання до психологізму, від зображення до вираження, від опису соціальних явищ до розкриття їх через призму людської душі [Ільницький 2008, с. 271]. Це зумовило активізацію в мові поезії сугестивних, амбівалентних образів і символів, яким поступалися наративні й логічні моделі.

Поезію Ф. Потушняка характеризує оригінальна художньо-філософська інтерпретація традиційних для мистецтва питань таємничості буття, неперервності його перетворень, секретів творчості, пошуку гармонії в собі і в світі. У своєрідній поетичній формі автор передає також історичні події, свідком і учасником яких він був. Доробок митця, а саме збірку «На білих скалах», на думку Л. Голомб, «за рівнем майстерності, емоційної сугестивності, за глибиною проникнення в світ людської душі можна сміливо ставити в один ряд із творчими здобутками Богдана-Ігоря Антонича й Павла Тичини» [Голомб 2001а, с. 181].

Автор зосереджений на потаємних порухах душі, її спробах пізнати закони всесвіту й розкрити таємниці земного життя, він прагне «відтворити такі стани душі, які не цілком піддаються «поезії привичній, тому що вона не має на це засобів» [Голомб

2001b, с. 47]. Як і Б.-І. Антонича, його хвилюють неперервні зміни й перетворення в природі та зв'язок їх з людиною: *Я скажу: смерть є теж наше буття. // Хвилинка щастя – й вічне вороття* («Хатина, дуби, журавель і пліт...» с. 178). Уже з перших збірок помітно, що митець перебуває в пошуку нових форм поетичного вислову. У збірках «Можливості» і «На білих скалах» він виявляє високу майстерність, створюючи алогічні метафори, використовуючи численні символи, тонкі алюзії, специфічний синтаксис. Тексти, насичені цими мовними засобами, спрямовують на вдумливе прочитання, глибоке занурення в зміст, потребують розгадування, дешифрування: *На гиллях ночі мудрий птах // Колише серце на долоні, // Зелених сумів темнота // В лісах збирає чічки дзвонів. // На водах туманів іржа, // Фонтани ночі б'ють в октави, // Зелений ранок їх пожав // І сам конає на мураві. // Дай серцю дзвоник золотий, // Зоряний меч і уста діви! // Розкрита книга пустоти, // Вінок дощів паде в посіви* («Дощовий ранок», с. 79). Сукупність образів, сформованих шляхом незвичного поєднання слів з порушенням семантичного узгодження, творить цілісну картину передранкової і ранкової дощової пори та передає суголосний з нею психоемоційний стан ліричного героя. Розгорнуті асоціативно ускладнені образи, що перебувають в алогічних зв'язках (*нічний птах колише серце на долоні; зелених сумів темнота в лісах збирає чічки дзвонів; фонтани ночі б'ють в октави* тощо), за підтримки відповідних інтонацій і ритмомелодики тексту, виражають стан, який передують творчому злету, спалаху натхнення. Згущена образність, численні символи, ускладнені асоціативні зв'язки, відсутність пунктуації найбільш помітні у циклі «Можливості», названому автором і критиками сюрреалістичним.

Митець віртуозно трансформує метафори традиційної поезії, вкладаючи в них власний зміст. Оригінальної інтерпретації, наприклад, набуває одна з найдавніших і найчастотніших у світовій літературі концептуальних метафор *книга* → *природа* (варіант: *книга* → *світ*), яка виражала і водночас визначала світосприйняття і світорозуміння впродовж більше двох тисячоліть. Трактують цю метафору в поезії Ф. Потушняка суголосне християнському світогляду, де світ (природа) вторинний щодо Слова Божого, але водночас не злитий з ним у єдине ціле, як у язичницькому пантеїзмі. Це втілення волі Бога, його творчої могутності: *Є тайна книга у богів, // Вона чужая розуму людському, // В ній і числа всіх віків, // Години зродження і скону. // Тут кожна буква вік один, // Життя її писало світа, // Прикритий кожний їх завин, // Як в небі райдуги орбіта* («Книга», с. 34). У цих рядках переплелися індивідуально-авторське уявлення про світ, найвніше світорозуміння та християнський світогляд. Концептуальну модель *книга* → *світ* митець реалізує і у формі порівняння: *А світ, як віща отворена книга* («Вона іде і пальцем золотить...», с. 138).

Поетичний мовосвіт Ф. Потушняка визначає індивідуально-авторське трактування творчого процесу, суть якого в тому, що «духовність перемагає конечність». У статті «Поет і критика» (1943), яка є

своєрідним ключем для розкодування авторських текстів, митець писав: «Естетичне творче почуття настає тоді, коли особа увільняється од земного ряду і піднімається до вищого ряду речей, зливається із первісним духовним своїм станом, божеством, якого єсть акциденцією, – де переважає величність, естетичне підняття, де центром єсть гармонія і повна незаінтересованість і свобода» [Голомб 2001b, с. 39]. Ця думка неодноразово знаходить вираження і в поетичній формі: *До зір в гості йде душа, // а за нею впереді // Мої думи-лебеді* («Залунав вечірній дзвін», с. 86), *Як іскри, думи піднялись, // Могутній племін мій // І лине в діл, у гори, в вись // За зломаний обрій. // На горах білих, золотих // Пустих доріг спочинув стих* («Осіння ніч, і зорі, й синь», с. 92).

У циклі «Золоті сні» із збірки «Можливості» Ф. Потушняк прагне максимально точно виразити внутрішній стан творчої особистості в хвилини натхнення, відтворити рух уяви і думки, процес пошуку «вогненного слова». Відчуття найбільшого творчого піднесення сконцентровано в образі *духа на білих скелях: На штилях білих скал мій дух стояв, // Спустивши крила ясними слідами...* («Горить рубін у ниві, в полях пожар», с. 90). У наведених рядках *дух* – це поетично об'єктивований потенціал творчої активності, перехід від світу речей до світу ідей і навпаки. Він перебуває у стані нерухомоті, спокою, рівноваги, але водночас і творчої напруги. Високість духу увиразнює образ *білих скель*, який посилює значення піднесеності, свободи, величності. Л. Голомб вважає, що це один із тих образів, «які в процесі саморозвитку нарощують усе нові й нові відтінки значень, породжують цілі гнізда споріднених образних асоціацій, за допомогою яких поет намагається зрозуміти себе, дати зліпок стану душі на кожному новому витку свого сходження на вершини творчості...» [Голомб 2001b, с. 35].

У поезії «На береги ріки, на скали сірі...» із того самого циклу образ *духа* подано у зв'язку з образами-символами *вогнів, птаха, ночі, овоча, вічної руки*, які надають колориту таємничості і містичності, характерного для поезій Ф. Потушняка, але також супровідного творчості загалом: *На штилях скал мій дух у нерухомі // Склонивсь вогні, пливуть у даль роки, // Десь птах збудивсь на мертвім ночі зломі // І канув овоч з вічної руки* («На береги ріки, на скали сірі», с. 91). Ці образи належать до повторюваних у віршах письменника, але зміст, який вони реалізують у різних контекстах, неоднаковий. Якщо, наприклад, у згаданому тексті *овоч* позначає результат творчості [Голомб 2001b, с. 39], то в рядках *упав червоний овоч днини* («На горах спілії сади», с. 73), *як овоч, впаде в води ніч* («Співає в ночі віщий птах», с. 73) йдеться про завершення певної частини доби, у словах *овоч звис пожовклий ночі* («Пожовкла ніч, туман зорить...», с. 123) – про місяць, який за формою нагадує плід. Асоціативною основою таких переосмислень є різні властивості зіставлюваних об'єктів.

Ф. Потушняк розумів творчість не тільки як роботу духу, а й імпульси вищого начала. У поетичному вираженні цієї думки автор звертається до

біблійних образів-символів, найвиразніший з яких Неопалима Купина, з якої Бог промовив до Мойсея: *Якийсь таємний геній тут // Підносить келих наді мною, // Кургани ночі в води йдуть, // Вогні жевріють за горою. // Знов в душу втомлену мою // Розлили зорі вічні сили, // І невідоме пізнаю // І виростають серцю крила. // В куці з'явиться вогневім // І зникне враз і ніч наново, // В промінні яснім, золотім // Вогненне слово, віще слово* («У синяву небес з вершин», с. 97). Характеристики *вогню* як символу духовності, очищення, виходу за межі людських можливостей визначає актуалізацію в словосполученні *вогненне слово* ознак *наснаженості, сили слова*. Біблійний образ Неопалимої Купини оновлює і посилює цю семантику, ще більшої експресії додає наступне словосполучення *віще слово*.

Слово – один із ключових образів поета. Воно здобуває численні різнопланові інтерпретації в поетичних текстах Ф. Потушняка через епітети, метафори, порівняння: *таємне, мудре слово* (с. 33), *прозоре слово* (с. 59), *слова-пташки... стооки* (с. 68), *Замок-Слово* (с. 71), *плесо мертвих слів* (с. 80), *слова, як стріли, ум, як лук* (с. 80), *тепле слово* (с. 82), *слово зм'яте в ритм і ритми* (с. 81), *дрижить велике слово* (с. 99), *атоми слів у клітці ночі* (с. 102), *гартоване небуттям слово* (с. 121), *заржавіли тоненькі лева слів* (с. 132). Ширший контекст розкриває нові смислові грані образу. Так, метафора *слова-пташки* не тільки акцентує швидкість, легкість мови в хвилини творчості, а й передає стан натхненності, одухотвореності, чому сприяють мікрообрази *джерел глибоких, що ожили в душі, ночі, зірок: В душі ожили джерела глибокі, // Слова-пташки летять крізь ніч стооки // До золотих Сто-Ночей чорних брам, // Дві іскри зір упали там...* («Туга», с. 68). Цей образ корелює із образом *крилатого слова*, характерного для класичної поезики. *Крила* символізують духовність людини, життя її душі. Це: «солярний символ, який означає божество, духовну природу, дію, силу волі, силу розуму, швидкість, обертів, всеосяжність, здатність вийти за межі реального світу» [Войтович 2005, с. 254]. Кожна із наведених ознак може бути спроектована на *слово* й актуалізована у відповідному контексті.

Образ *творчого слова* в поезії Ф. Потушняка органічно вплітається в тексти інтимної та загальнофілософської тематики, працюючи на реалізацію творчого задуму. Автор неодноразово підкреслює надчасовість і велич *слова*, яке розуміє ширше, ніж мовну одиницю. Це творчість, явлена в слові. У семантичному полі цього образу перебувають *пісня і стих: Запертий пісням в брами шлях, // Як молот, час вдаряє в душу, // На пальці ночі віщий птах // Таємність слова не порушить* («Запертий пісням в брами шлях...», с. 66), *І вітер-дух крізь хаос темний віє, // І плавить розум, серце серцем гріє. // І змовкнун враз і враз затих – // Над світом срібний дзвонить стих* («Піняться нори, чорні птахи-тучі...», с. 139). Як і *слово, пісню* митець часто аналогізує із *пташкою: Зелен сад на сонці вигріває руки // Пісня – срібна пташка – по орісі стука* («Зелен сад на сонці вигріває руки», с. 116), а *стих* характеризує здебільшого

як срібний: *В лунці далечі лине срібний стих* («Промени», с. 99). Із образом слова взаємодіють *дума* і *думка*: *На крилах вечора вгорі // Літають думи, наче птахи* («Гуляє буря...», с. 66), *Мої думи-лебеді* («Залунав вечірній дзвін», с. 86), *Порхнула пташка – дума нависла* («О ясне сонце! с. 130). Думи-лебеді Ф. Потушняка, за словами Л. Голомб, «вільно літають у безмежних просторах на тлі вічності, поза кордонами конкретного часу. Народжуються на землі чи в небесах, – десть за гранями червоних рік, у тремтінні далеких вогнів, – і прагнуть самостійного життя в слові» [Голомб 2001b, с. 36].

Відчуття магії слова, творчості як долучення до вічності характеризує поетичний світ Ф. Потушняка і пояснює його постійне прагнення спокою, внутрішньої рівноваги, гармонії душевних сил. Проте випробування, які випали на долю митця, події, свідком і учасником яких довелось йому бути, не могли не відбитися в його поезії: *Туманів ігли, чорна рукоять, // Німі джерел завмерли дзвони, // З голодних привидів об'ять // Холодні линуть сльози-тони* («Туманів ігли, чорна рукоять», с. 119), *У диких водах чорний страх дозрів, // По межах плачуть нехрещені діти, // А очі їх – і полумінь, і гнів, // І меркнуть зводів зчорнілі орбіти // Над гробами підносяться увись, // Лютує страх, у нетрі жмуться змії, // Над городом, як привид, оповис // У петлі морок чорної надії* («Заснуло поле...», с. 120). Трагічні події часто виражені в статичних картинах із стрижневими образами *страху, суму,*

асоціативно-семантичні поля яких містять *морок чорної надії, чорні вісти дзвони, рука чорна смуту, чорні думи* (Під ношею похилих, чорних дум // Схилився сумерк тяжко у знеможі («Як плесо, город, мертво спить ріка...», с. 120) та ін. У деяких поезіях їх посилюють образи *Азраїла, Голема*. Реалії життя письменник передає у звичній для нього манері, а саме через алюзії, витончену символіку, полісемантичні образи.

Висновки. Лінгвософія Ф. Потушняка актуалізує образ самотнього митця, закоріненого в культурі рідного краю і водночас відкритого світу. У ній злилися воедино життєвий досвід, мудрість, почерпнута з народної філософії, й академічні знання, явивши словесні художні образи нової якості. Ці образи виявляють прагнення художньо осягнути дійсність через пізнання внутрішнього світу людини, життя її духу. Асоціативно ускладнені, згущені, підтримувані відповідним інтонуванням, вони активізують увагу читача, спрямовують на повільне інтелектуально-творче читання. Загалом поезія Ф. Потушняка демонструє розширення виражальних можливостей мови, вона людиноцентрична і життєлюбна.

Виконане дослідження є лише першою спробою вивчення мовотворчості Ф. Потушняка на засадах лінгвософії. Результати аналізу показали перспективність подальших лінгвософських студій в аспекті поглибленого вивчення поетичного доробку митця.

Література

1. Биби́к С.П. Лінгвософія концептуально-знакового дослідження художнього твору // Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Ганжа А.Ю., Коць Т.А., Сютя Г.М. Лінгвософія українських текстів ХХІ ст. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. С. 316–318.
2. Войтович В.М. Українська міфологія Київ: Либідь. 2005. 664 с.
3. Голомб Л.Г. Збірка поезій Федора Потушняка «Терези вічності». *Carpatica – Карпатика*. Вип.9. Ужгород, 2001а. С.179–185.
4. Голомб Л.Г. Поетична творчість Ф. Потушняка. Ужгород: Гражда, 2001б. 98 с.
5. Єрмоленко С.Я. Лінгвософія роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» // Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Ганжа А.Ю., Коць Т.А., Сютя Г.М. Лінгвософія українських текстів ХХІ ст. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. С. 44–90.
6. Ільницький М. На перехрестях віку: У трьох кн. Київ: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. Т. III. 902с.
7. Потушняк Ф.М. Мій сад: Поезії і драми. Ужгород: Закарпаття, 2007. 576 с.
8. Федака Д. Творчі овиди Федора Потушняка. // Потушняк Ф.М. Мій сад: Поезії і драми. Ужгород: Закарпаття, 2007. С. 5–18.

References

1. Bybyk S.P. (2023) Linhvosoфіia kontseptualno-znakovoho doslidzhennia khudozhnogo tvoruu [Linguistics and Philosophy of a Conceptual and Symbolic Study of a Work of Art] // Yermolenko S.Ya., Bybyk S.P., Hanzha A. Yu., Kots T.A., Siuta H.M. Linhvosoфіia ukrainskykh tekstiv XX st. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. S. 316–318 [in Ukrainian].
2. Voitovych V.M. (2005) Ukrainska mifolohiia [Ukrainian Mythology]. Kyiv: Lybid. 664 s. [in Ukrainian].
3. Holomb L.H. (2001a) Zbirka poezii Fedora Potushniaka «Terezy vichnosti» [A Collection of Poems by Fedir Potushnyak “The Scales of Eternity”]. *Carpatica – Karpatyka*. Vyp.9. Uzhhorod, S. 179–185 [in Ukrainian].
4. Holomb L.H. (2001b) Poetychna tvorchist F. Potushniaka [Poetic Works of F. Potushnyak]. Uzhhorod: Grazhda, 2001. 98 s. [in Ukrainian].
5. Yermolenko S.Ya. (2023) Linhvosoфіia romanu Liny Kostenko «Zapysky ukrainskoho samashedshoho» [Linguosophy of Lina Kostenko’s Novel “Notes of the Ukrainian Samashedshyi”] // Yermolenko S.Ya., Bybyk S.P., Hanzha A. Yu., Kots T.A., Siuta H.M. Linhvosoфіia ukrainskykh tekstiv XX st. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. S. 44–90 [in Ukrainian].

6. Ilnytskyi M. (2008) Na perekhrestyakh viku [At the Crossroads of Eras]: U triokh kn. Kyiv: Vyd.dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia». T. III. 902 s. [in Ukrainian].
7. Potushniak F.M. (2007) Mii sad [My Garden]: Poezii i dramy. Uzhhorod: Zakarpattia. 576 s. [in Ukrainian].
8. Fedaka D. (2007) Tvorchy ovydy Fedora Potushniaka [Creative Stories of Fedir Potushnyak] // Potushniak F.M. Mii sad: Poezii i dramy. Uzhhorod: Zakarpattia. S. 5–18 [in Ukrainian].

LINGUOSOPHY OF FEDIR POTUSHNYAK'S POETIC WORKS

Abstract. The language of F. Potushnyak's poetic works is of scientific interest in terms of studying the idiom of the artist, comprehending the socio-cultural context of his work, and learning the peculiarities of the development of Ukrainian linguistic culture in the Transcarpathian region. The purpose of the article is to elucidate the peculiarities of Fedir Potushnyak's poetic language creation on the basis of linguosophy. This necessitated the characterisation of the artist's personality, analysis of the socio-cultural environment in which he was formed and worked; highlighting the key images of the writer's poetic language; studying the specifics of the verbal expression of the identified images on the basis of linguosophy.

It has been found that F. Potushnyak's poetry is distinctly modern, imbued with Western European philosophical ideas, marked by the influence of symbolism, imagism, surrealism, neo-romanticism. In it, the unreal often replaces the real, and mysticism is combined with philosophy. The author shows great skill in creating illogical metaphors, using numerous symbols, subtle allusions, and specific syntax. The texts saturated with these linguistic means direct to a thoughtful reading, deep immersion in the content, require unravelling, deciphering. F. Potushnyak understood creativity not only as the work of the spirit, but also as the impulses of the higher principle. In the poetic expression of this idea, the author refers to biblical images-symbols. F. Potushnyak seeks to express the inner state of a creative personality in moments of inspiration as accurately as possible, to reproduce the movement of imagination and thought, the process of searching for a word. The artist conveys his feelings at the time of the greatest creative upsurge through the image of the *spirit*. One of the key images of the poet is the *word*. It receives numerous diverse interpretations in the texts of F. Potushnyak through epithets, metaphors, and similes. The author repeatedly emphasises the timelessness and greatness of the word, which he understands more broadly than a linguistic unit. This is creativity manifested in the word.

The present study is only the first attempt to study F. Potushnyak's language creativity on the basis of linguosophy. The results of the analysis have shown the prospects of further linguosophical studies in the aspect of in-depth study of the poetic works of the artist.

Keywords: Fedir Potushnyak, language personality, language creation, poetic work, linguosophy, metaphor.

© Кравець Л., 2024 р.

Лариса Кравець – доктор філологічних наук, професор кафедри філології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, м. Берегове, Закарпатська обл., Україна; lara.kravets@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5486-0642>

Larysa Kravets – Doctor of Philology, Professor, Department of Philology, Ferents Rakotsi II Transcarpathian Hungarian Institute, Berehove, the Transcarpathian Region, Ukraine; lara.kravets@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5486-0642>